

Iz toga se vidi, da *pòsjek* nije »krupno mlivo«, nego da znači radnju, što se izvrši, kad se mlinski kamen *posiječe*, *pobije* ili *iskleplje*. Dubrovačku bismo poslovicu mogli reći i ovako: Tko na posječen kamen melje, kruh mu hrsta (t. j. kruh od brašna samljevena na novo posječenu kamenu hruska). Što se u dubrovačkoj poslovisi zove *pòsjek*, to se, kako je zabilježio spomenuti Hefe, u Samoboru zove *klep* (gen. klepi); iz njegovih se riječi: »Poslije *klepi* iz prvog mliva škripj kruh« (v. ARj. V, 53) vidi, da bismo dubrovačku poslovicu mogli okrenuti i ovako: Tko melje u *klep*, kruh mu hrsta.

Prema svemu se vidi, da iz naših rječnika kod riječi *pòsjek* treba brisati značenje »krupno mlivo (mljevenje)«. Zato bi na pr. u Ristić-Kangrginu trebalo da uz nju pod 2) stoji: Aufschlagen des Mühlsteines, a ne Schroten; Grobgemahlte(s).

¹ Evo, kako Hefe piše: »Klepcima (čakancima, sečivicama) klepati, krupiliti, sjeći, pokivat će (t. j. mlinar) jedan u drugi kamen... Kamenje se od babice do sredine kamena krupili, a dalje se sečivicama 'nasijeca'... Čim je kamenje isklepano (pokovano), omesti će ga mlinar... Sve je u redu — sada će se mljeti, da, valja još prije kamenje 'omljeti', jer bi susjed u velike zamjerio, da mu na posve tašči mlin usipljemo mlivo, i to zato, što bi mu kruh pod zubima hrustao od pijeska, što se je od 'klepi' umiješao među brašno... Stoga dužnost je mlinarova, da najprije omelje svojim posijama (mekinjama) ili žitom, da se tako ostruže ponešto klep...« (str. 115/6).

○ „RAZLICI“ IZMEĐU INFINITIVA I VEZE DA + PREZENT

Miroslav Kravar

III.

Teško se složiti s prof. Brozovićem i ondje, gdje kaže, da kod nekih glagola, kao što su *smjeti*, *znati* i *morati*, osnovno (semantičko) značenje zavisi od toga, stoje li s infinitivom ili vezom *da* + prezent. On uzima jedan primjer, u kojem *znati* dolazi u značenju njem. »wissen«, pa kaže, da se na njemu tobože »izvrsno vidi, kako dopuna (prezent ili infinitiv) bitno mijenja značenje glagola, koji se dopunjuje.«¹ Ali glagol *znati*, kad znači »wissen«, nema nikakve veze s našim pitanjem, jer u takvim slučajevima imamo posla s čitavom objektnom rečenicom, a ne sa sintagmom, o kojoj je riječ. Kad se pak *znati* javlja u značenju načinskoga glagola »umjeti«, onda su opet oba izričaja na mjestu; na pr. *ne znam plivati* ili *ne znam da plivam* (od čega je opet jedno običnije na zapadu, a drugo na istoku).

Slično se postupa i u slučaju glagola *smjeti*, koji tobože u značenju njem. »dürfen« traži infinitiv, a u značenju »wagen« (usudivati se) vezu

¹ »Jezik« 1 (1953), str. 16.

da + prezent. Dopuštam, da se takva razlika negdje i osjeća, ali ne treba sumnjati, da je stvar lokalne naravi. (Značajno je, da *smjeti* kao »wagen« živi u narodnom govoru, pa Vukov rječnik poznaje samo to značenje, a kao »dürfen« pripada većinom administrativnom jeziku, gdje je infinitiv, tako reći, kod kuće.) U primjerima iz središnjih krajeva nema ni toj razlici potvrde. Neka nam bude dosta nekoliko primjera, u kojima *smjeti* kao »wagen« stoji s infinitivom. Nar. pj. 2, 422: a kad blizu ugledaše Marka, ne smedoše pred Marka *izići*; nar. prip. 173: kad dodu tamo, ne smednu odmah *reći*; nar. pj. 1, 159: ne smesmo joj ni do dvora *doći*, a kamoli *da* je *dovedemo* (oba izričaja!)². Evo i jednoga primjera iz Andrića, U musafirhani (MH, 1947), str. 32., gdje *smjeti* kao »dürfen« stoji s vezom *da* + prezent: ako tako smijem *da* kažem.

Ovdje bi se moglo podsjetiti na ono opće pravilo o općenitom i konkretnom, što nam ga prof. Brozović preporučuje. Što da radimo, ako treba reći, da nekome uopće nije dopušteno pušiti, već znamo: valja da uz glagol *smjeti* upotrebimo infinitiv (i to sa dva razloga: prvo, zato što glagol stoji u značenju »dürfen«, a drugo, što ima općenit smisao), dakle: *ne smiješ pušiti, jer nije zdravo*. Ali što ćemo činiti, ako nam treba reći, da nekome nije slobodno pušiti ovoga časa? Zar ne bismo mogli reći *ovdje ne smiješ pušiti*? To po navedenom pravilu ne bi bilo najbolje (jer se radi o konkretnom slučaju). Tako ne bismo mogli reći ni *ovdje ne smiješ da pušiš* (jer glagol znači »dürfen«), a još manje *ne smiješ uopće da pušiš* (jer imamo i značenje »dürfen« i općenit smisao). A što onda, ako *smjeti* znači »wagen«? Tada bi bilo dvostruko dobro reći *evo oca pa ne smijem da pušim* (jer imamo značenje »wagen« i konkretan slučaj). Ali otpale bi još tri mogućnosti, na kojima se ne treba zadržavati. Na tome jednom primjeru ne može se ni naslutiti, do čega bi nas takva ograničenja dovela.

Ni kod glagola *morati* ne odlučuje o značenju dopuna. Evo i tome primjera. Njegoš, Gor. vijen. 96: slavno mrite, kad *mrijet* morate; nar. pj. 2, 244: moro te je kogod *naučiti*, veće kazuj, ko te naučio (smisao je: mora [biti] da te tkogod naučio).

Ima ovdje jedno drugo pitanje, kojega se prof. Brozović nije dotakao: da infinitiv i veza *da* + prezent nisu u svakom sintaktičkom položaju jednako česti. Na prvome mjestu valja spomenuti načinske glagole *moći*, *umjeti* (i *znati* u istom značenju), *morati*, *htjeti* (kad nije u prezentu), *željeti*, *voljeti*, *smjeti* (u oba značenja), onda vidske kao *početi* (i *stati* u istom značenju), *prestati*, *kušati* i dr. Uz te glagole, bar u narodnom jeziku središnjih krajeva, znatno prevladuje infinitiv (v. primjere u ARj., *passim*).

² Više potvrda ima u listićima za ARj. s. v. *smjeti*, među kojima ima i 6 Vukovih primjera u značenju »wagen«, i to 5 s infinitivom, a samo 1 s vezom *da* + prezent.

Ali ni među glagolima nepotpuna smisla nisu svi u tom pogledu jednaki. Čini se, da se glagoli, koji inače traže objekt u akuzativu, rjeđe u genitivu, lakše vežu s infinitivom nego oni, koji imaju indirektnu rekciju; na pr. učim (što?) čitati, dajem (što?) piti, imam (što?) raditi, bojim se (čega?) reći, stidim se (čega?) lagati, ali čeznem (za čim?) da se vratim, trudim se (oko čega?) da uspijem, brinem se (za što?) da budem marljiv i t. d. (isp. u romanskom upotrebu prijedloga *de* i *ad* [franc. *de* i *à*] uz infinitiv, koja nastaje na temelju iste jezične potrebe da se glagol nepotpuna smisla i njegova dopuna dovedu u ovaj ili onaj »padežni« odnos).

Što se pak tiče upotrebe dvaju izričaja uz imena (imeniće i pridjeve), čini se, da u tom položaju infinitiv zaista lakše ustupa mjesto vezi *da* + prezent nego inače. U tome nema ništa čudno, ako se ima na umu, da ime (*nomen*), od kojega zavisi druga riječ, ima obično indirektnu rekciju. Tako se danas već podjednako čuje *dužan si da slušaš, voljan sam da idem, nemaš prava da prigovaraš, s kim imam čast da govorim?* i t. d. kao i *dužan si slušati, voljan sam ići, nemaš prava prigovarati, s kim imam čast govoriti?* Često se radi o stalnim izrazima, u kojima je običniji sad jedan, sad drugi izričaj, prema tome odakle nam dolaze, ali se čini, da ovdje infinitiv više puta miriše na papir.

IV.

Više nam obećava pokušaj prof. Brozovića da razliku između infinitiva i veze *da* + prezent protumači na planu stilističkih nijansa. U tome smislu upotreba ovoga ili onog izričaja ima zaista važnu ulogu, osobito što se tiče ritma rečenice. Ali o tome nam nije rečeno dovoljno, da bismo mogli razabrati, koliko se dva izričaja razlikuju u pogledu afektivnoga stupnjevanja. Osim toga, ima još jedna neprilika: za one, kod kojih prevladuje infinitiv, više afektivne vrijednosti ima u vezi *da* + prezent; nije sigurno, ali se može naslućivati, da će tamo, gdje preteže veza *da* + prezent, biti naprotiv, makar i u drugome smislu, infinitiv afektivno puniji (dakako, pod uvjetom, da se ne smatra nepoćudnim barbarizmom).³ Što se tiče unutrašnjih štokavskih krajeva, čini se, da se može opaziti ovo: uz glagole nepotpuna smisla infinitiv je »normalan« izričaj, a veza *da* + prezent dolazi rado kao posljedica akcenta rečenice, t. j. kad se infinitivni pojam

³ Evo jednoga analogna slučaja. God. 1944. u Bariju imao sam priliku da pro-matram zanimljivu jezičnu pojavu. Među našim se ljudima često čulo: »Stigao sam iz domovine«, »Kad se vraćaš u domovinu?« i sl. Tamo su svi govorili »domovina« (a ne »otadžbina«). Ali naskoro sam primijetio, da riječ »domovina« u ustima štokavaca-ekavaca dobiva onu istu afektivnu boju, koju ima kod nas riječ »otadžbina«, kad se njom služimo u stilističke svrhe mjesto uobičajene »domovina«.

ističe, pa ga valja izgovarati »staccato«. S time bi u vezi mogla biti i činjenica, da veza *da* + prezent dolazi češće, ako glagol nepotpuna smisla stoji s negacijom. Štokavac iz unutrašnjosti lakše će u jednoj prilici reći *ne mogu da obećam* nego u drugoj *mogu da obećam* (mj. »normalnoga« *mogu obećati*). Ali o svemu je tome teško govoriti prije, nego se pregleda veliko mnoštvo primjera.

*

* *

Čini mi se, dakle, da ne treba očekivati mnogo od pokušaja da se između infinitiva i veze *da* + prezent pronađu bilo kakve osnovne razlike u smislu. Tu i tamo može se štogod naći, ali više kao pojava lokalna značaja ili stvar ličnoga utiska. U vezi s time nameće nam se pitanje: čemu da u dvostrukim mogućnostima izričaja obavezno tražimo misaone razlike, koje onda valja naknadno opravdavati i stavljati u promet? Nema nikakva razloga da se osnažuje razlika između tobože općenitoga *ne mogu ustati* i isto tako tobože konkretnoga *ne mogu da ustanem*, kad se primjerima može dokazati i protivno. Naravno, ne mislim, da do takve razlike nije moglo doći, ali sam uvjeren, da do nje, bar u opće-štokavskim razmjerima, naprosto nije došlo. Dva su izričaja dva stupnja u razvoju jezika, koja tamo, gdje postoje jedan uz drugi, nisu sintaktički iskorištena. Oni se samo otimlju o istu sintaktičku funkciju. Time ne mislim reći, da bi bilo uzaludno tragati za stilističkim nijansama između dva izričaja, jer ih sigurno ima i u govoru i u tekstovima, osobito književnim.

Druga je stvar, kako ćemo se odnositi prema činjenici, da je različita upotreba naših dvaju izričaja jedna od najkrupnijih sintaktičkih razlika na crti Beograd—Zagreb, pogotovu ako se ima na umu, da je ta sintagma dosta česta. A da je zamjena infinitiva kod istočnih štokavaca kudikamo češća nego kod zapadnih, nije nova stvar i s time treba biti načistu.⁴ Stoga je i zaključak prof. Brozovića, da je »razlika... u uporabi samo kvantitativna, ali ne i kvalitativna«⁵, sasvim na mjestu, samo što nikako ne vidim, kako bi se ta točna misao mogla složiti s njegovim pokušajem da između dva izričaja utvrdi neke razlike u smislu, osobito takve, koje bi onda imale istu vrijednost na obje strane. Jer ako je razlika samo kvantitativna, kao što i jest, onda se valjda pretpostavlja, da veza *da* + prezent znači isto što i infinitiv. Inače bi razlika bila odmah i kvalitativna.

Lako je vjerovati, da je infinitiv na štokavskom istoku ozbiljno ugrožen, pa nije ni čudo, što se već i tamo čuju glasovi u obranu infinitiva

⁴ Isp. Maretić, Gramatika i stilistika, str. 561.

⁵ »Jezik« 1 (1953), str. 18.

kao naše zajedničke slavenske baštine. Ali, uzgred valja priznati, da ni ovdje kod nas ne prolazi bolje veza *da* + prezent, iako naša praksa u ovoj stvari ne odstupa toliko od »klasične« norme. Svakako bi neprilika bila manja, kad se na obje strane ne bi pretjerivalo, ovdje u povici na »dakanje«, a tamo u ostracizmu nad infinitivom. Jer obje nas krajnosti odvlače od ravnoteže, koja vlada na središnjem štokavskom području. Ako se možda prof. Brozović prihvatio zahvalnoga posla da u ovom pitanju pronade »zlatnu sredinu«, onda *macte animo!* Samo mi se čini, da njegov put ne vodi cilju.

O DUGOJ MNOŽINI TROSLOŽNIH I VIŠESLOŽNIH IMENICA

Bratoljub Klaić

Obje naše najnovije gramatike, „zagrebačka“ (Brabec, Hraste, Živković, Zagreb 1952) i „beogradska“ (Mihailo Stevanović, Beograd 1951) obrađuju, dakako, i pitanje duge i kratke množine¹. Obje gramatike navode niz primjera za jednosložne imenice, koje imaju samo kratku množinu (konji, mravi, prsti, Česi, Rusi), pa za one, koje imaju samo dugu množinu (grobovi, kumovi, knezovi, hruštevi, prištevi, volovi), i konačno za one, koje imaju jednu i drugu pojavu (brci i brkovi, vuci i vukovi, groši i groševi, miši i miševi, znaci i znakovi i t. d.). Nadalje su u obje gramatike nanizani primjeri dvosložnih imenica s dugom množinom, i to najprije onih s nepostojanim *a* (dojmovi, jarmovi, vjetrovi, laktovi, ognjevi, tornjevi, čabrovi i t. d.), a onda i drugih (vitezovi, golubovi, kolutovi, slučajevi, labudovi, tetrebovi i t. d., pored kojih oblika mogu dolaziti i oblici kratke množine: vitezi, ... golubi, ... koluti, ... tetrijebi ...).

O dugoj množini kod trosložnih i višesložnih imenica beogradska nam gramatika ne govori upravo ništa, a zagrebačka o takvim imenicama veli na str. 46. ovo: „Imenice od tri i više slogova imaju samo kratku množinu: brežuljci, čitatelji, dobrotvori, jazavci, novinari, pobratimi, roditelji, stanovnici, ukućani, vodeničari, zapovjednici i t. d. Jedino imenice na *-(a)l* od tri sloga i četverosložna imenica *pijetao* imaju i dugu množinu: kabao — kablovi, kotao — kotlovi, orao — orlovi, posao — poslovi, ugao — uglovi, vitao — vitlovi, pijetao — pijetlovi.“

Ako se, međutim, uzme, da je trosložnost imenica kao *kabao* samo prividna, jer je tu *o* od *l* (kabal), a četverosložnost imenice *pijetao* da potječe

¹ Stevanović očito ne priznaje taj termin, jer stalno operira izrazima kao „oblici množine s umetkom *ov/ev* i bez umetka“.